

EMANUEL RÁDL:

Profesor dr. František Krejčí.

(Řeč k jeho sedmdesátinám na slavnostní schůzi Filozofické Jednoty dne 16. X. 1928.)

Připadl mi čestný úkol, abych ve jménu Filozofické Jednoty ocenil význam profesora Františka Krejčího, našeho čestného člena a bývalého dlouholetého předsedy, jenž o letošních prázdninách slavil sedmdesátiny. Rád tuto povinnost na sebe беру; nejen proto, že jsem od prvních let svého filozofování byl spolupracovníkem Krejčího, nýbrž i proto, že jsem vždycky viděl jeho veliký význam pro náš život filozofický, třeba jsem sám nestál na jeho stanovisku. Užiji této příležitosti, abych, jednaje o filozofii Krejčího, postavil ji do rámce našeho filozofického usilování v jeho době.

V sedmdesátých letech předešlého století nebyla ve veřejnosti naší příznivá nálada pro filozofii. Měli jsme sice i tehdy muže, kteří se o filozofii zajímali, tu a tam se vyskytovaly v časopisech filozofické články a i polemiky, ale toto filozofování bylo stranou veřejných zápasů a mínění. F. L. Čupr a Jos. Dastich nezachytili zájem veřejnosti (Dastich první přednášel o filozofii česky na univerzitě); u jiných, jako u Mir. Tyrše, byla filozofie jen jakoby soukromým zájmem; mužové jako Palacký, Aug. Smetana, Purkyně byli ovšem oslavováni veřejností, ale ta respektovala jen jejich vlastenecké snahy, pokládajíc jejich filozofii spíše jen za ozdobu služby, kterou politice prokazovali. Erazim Vocel posuzoval v těch letech (1870) herbartovský spis Oldřicha Kramáře; z jeho úsudku o Heglovi, tehdy ještě velice vlivném filozofu, je vidět, co se asi soudilo u nás o filozofii. »To je horší než Hegel,« řekl prý o spisu Kramářově, domnívaje se, že jej tak odsoudil.¹⁾ R. 1868 byl v Praze filozofický sjezd, na němž dosti mnoho filozofů německých, směru Krausova, se účastnilo diskusí. České noviny sjezd ignorovaly; jen tu a tam zastrčená noticka jej vzala na vědomost. Ale přece! Jan Neruda si všiml sjezdu ve feuilletonu Národních listů: posmíval se prázdnému prý mluvení filozofů.²⁾

V odborné filozofii vládl u nás dlouhá léta Herbart. Jeho přívržencem byl nejen vůdce české filozofie před Masarykem, Josef Durdík, ale i Otokar Hostinský, Oldřich Kramář i Gustav A. Lindner. V devadesátých letech se tento herbartizm, druhdy příliš akademický mění v rozhodněji náladu pozitivistickou: Ot. Hostinský

¹⁾ O. Kramář, Úvahy o střední škole, 1902, str. 157.

²⁾ Dr. J. Pešek, Čes. Mysl, 1914, str. 427.

a Oldř. Kramář sice v teorii zůstali věrni Herbartovi, v praxi však se snažili vepnouti své názory do kulturního života našeho a přijímali prvky vývojové i materialistické. Tento radikální herbartizm je vlastním předchůdcem Krejčího pozitivizmu.³⁾

Od osmdesátých let působil Masaryk. R. 1885 vyšly jeho *Základy* konkrétné logiky, r. 1883 začal vycházeti první český vědecký a kritický časopis *Atheneum*, a Masaryk, jeho vydavatel, rychle rostl na vůdce české filozofie a obhájce filozofie proti těm, kdo chtěli vystačiti v životě jen s drobnou praxí politickou, literární, vědeckou. Masaryk vyvedl filozofii z poslucháren a učených pojednání do veřejného zápasu. Nedovedu rozhodnouti, pokud příznivé okolnosti podporovaly tento obrat; jistě však jej Masaryk vedl a provedl jak svojí filozofičností, tak snahou po praktickém uplatnění svých názorů.

Filozofie, která se takto začala u nás šířiti, nebyla odborně vymezena, ani nebyla šířena jen specialisty filozofickými; bylo to všeobecné nadšení pro pravdu, pokrok, modernost, radikálnost. K. Lad. Hofman, vynikající představitel mladé generace tehdejší, psal tehdy o filozofii u příležitosti poznámek o Nietzschevi takto: »Nejde tak ani o vlastní obsah, o Nietzschevu, chcete-li, »filozofii«, ale o onu vnitřní opravdovost, o ono hluboké a ze základu poctivé pojmání života, které jeho spisy tak charakteristicky vyznačuje; naučí-li i nás tomu, co možno ještě více chtít.«⁴⁾ Tak všichni mladí tehdy filozofii rozuměli: jako vnitřní opravdovosti a jako poctivému pojmání života. Filozofií se rozuměl stejně socialism jako romány Zolovy a jako všeliké »světové názory«. Po každém se tehdy žádalo, aby měl »svůj propracovaný světový názor«. Byla to doba, kdy se všechna pokroková inteligence bouřila proti církvím a filozofie měla přinésti vysvobození od pout náboženských; proto i abstraktní výklady filozofické byly poslouchány se všeobecným zájmem. Ve škole měla filozofie dostati mnohem více místa; učitelé od ní očekávali reformu svého vzdělání. Vůbec, filozofie a pokrokovost byly ztotožňovány; profesori filozofie Masaryk, Drtina, Krejčí byli auktoritami také pro svoji filozofičnost. Ve spisech pokrokářů z té doby, ve spisech Ant. Hajna, A. P. Veselého, v *Rozhledech* i všude jinde najdete tuto chut každého mladého vzdělance tehdejšího, hloubati, hledati poslední motivy svého jednání, ztráceti se v spekulacích hrdin Dostojevského a v etickém úsilí Tolstého — a jmenovati toto hloubání filozofií. Také ti, kteří

³⁾ Prof. Krejčí také na Ot. Hostinského jako na svého druha v myšlení filozofickém ukazoval v článku k šedesátinám Hostinského v *Č. Mysli* 1907.

⁴⁾ *Spisy* I., str. 404. z r. 1902.

nesouhlasili s novým hnutím, viděli v jeho filozofičnosti důležitý a ovšem, podle nich, nesprávný rys. V Dykově Konci Hackenšmídově zpívá takový odpůrce:

»V moralizmu naše škoda,
Masaryk je mělká voda,
Principy jsou maska bludů,
Filozof je pro ostudu...
...kde je v hlavě hodně hnoje,
Lze se nadchnout pro Tolstoje.«

I těmito verši je nálada doby zachycena.

Léta devadesátá, která jsou v celém našem kulturním životě mezníkem, znamenají obrat i v osudech české filozofie. Filozofie se teď opřela o veřejné mínění; témata filozofickými se staly dějiny národní, sociální otázka, pedagogika, literatura, náboženství, politické programy. Před devadesátými léty Masaryk stál filozoficky osamocen; pokrokové hnutí mu dalo půdu, na níž mohl svoji činnost rozvíjet. Jeho Česká otázka (1895), Naše nynější krise (1895) už našly připravené mladé čtenáře, a na konci tohoto desetiletí už se ukázal široký veřejný zájem o problémy filozofické. Vedle Masaryka začal působit na univerzitě Frant. Drtina a o něco později i Frant. Čáda a Frant. Krejčí; Naše doba, Rozhledy, Živa i jiné naše revue teď začaly přinášeti časté úvahy filozofické. Zvláště první léta na začátku tohoto století probudila mnoho milovníků filozofie: r. 1900 byla založena Česká mysl, první náš filozofický časopis. V té době vznikl spor mezi prof. Raymanem a F. Marešem o jakýs přístroj Marešem sestrojený, který se stal východiskem dlouhé polemiky filozofické v Živě, Naší době, České mysli i jinde, a spor byl se zájmem sledován veřejností. R. 1899 začal Jos. Úlehla pracovati pro uznání Spencerovy filozofie v pedagogice. R. 1901 i Ant. Heveroch a Ed. Babák se přihlásili mezi filozofy a F. Wald vystoupil tehdy se svým novým učením chemickým. Téhož roku vyšel u Laichtra překlad Collinsova výtahu ze Spencera, a dva roky předtím vyšel Procházekův překlad Falckenbergových dějin filozofie. R. 1901 vyšel také spis profesora F. Mareše Idealizm a realizm v přírodní vědě, který se pak stal východiskem mnoha filozofických diskusí.

Ve světě se právě tehdy připravoval obrat ve filozofii. Herbert Spencer zemřel r. 1903; jeho filozofie spolu s učením Comteovým začala pronikat i také do Německa, ale narážela na odpor. Vývojová filozofie překročila vrchol a ozývaly se první nové skeptické hlasy

o ní; Bergson tehdy začal svoji spisovatelskou dráhu. Schopenhauer byl pořád módním filozofem zvláště v Německu, Nietzsche strhoval filozofy k protestu a nefilozofy k nadšení. Bylo mnoho filozofování, ale nebylo jasno, co vlastně filozofie je: světový názor, říkali mnozí; originalnost, mysleli jiní; odborné školení v noetice, doporučovali někteří. Či snad náboženství? Nebo teorie vědecké? Nicméně nastávalo ve světě uvolnění z protifilozofického tlaku předešlých desítiletí, a projevem nové víry ve filozofii bylo, že v té době, r. 1900, byl uspořádán první mezinárodní sjezd filozofie (v Paříži) a r. 1904 druhý (v Ženevě). Nietzsche, Bergson, Croce, pragmatisté začali udávat tón.

Naši noví filozofové, Masaryk, Drtina, Krejčí i Čáda byli vzděláním klasickými filology — věc, která dnes zní nezvykle, na důkaz, jak se od té doby naše myšlení jinak orientovalo. Temperamentu byli různého; Drtina, mírumilovný šířitel moderního světového názoru, ode všech milovaný; Čáda, odborník v noetice a psychologii, uzavřený v sebe sama; Krejčí, od základu deduktivní logik a přímočarý bojovník. V podstatě byli však všichni čtyři pozitivisty, t. j. zavrhovali metafyziku, neměli porozumění pro teologii, kladli důraz na odbornou vědu. Krejčí však se stal uvědomělým a zásadovým obráncem pozitivizmu, filozofického směru tehdy u nás ovládnutějšího. —

Život F. Krejčího byl prost romantiky. Narodil se 21. VIII. 1858 v Hostinném, studoval v Král. Hradci, v Litomyšli a v Praze, působil pak jako středoškolský profesor v Novém Bydžově a v Praze. R. 1898 se habilitoval na univerzitě, od r. 1905 je profesorem. Spisovat začal na začátku let devadesátých ve stylu prací uveřejňovaných ve středoškolských programech výročních. Psal o mythu u Platona, o řeckém divadle, o původu náboženství a p. Už tehdy jej začaly zajímat zvláště psychologie a náboženství; spisem »O významu umění ve vývoji« (1900) a »Rozhledy po dnešní psychologii« (1897) zaujal definitivně své životní stanovisko. Roku 1900 založil spolu s Čádou a F. Drtinou časopis filozofický »Českou mysl«. — Drtina brzo z redakce odešel; od té doby spolupracovali Krejčí a Čáda až do smrti Čádovy. Po té řídil Českou mysl Krejčí sám s výjimkou r. 1921, kdy redakci vedl dr. Ant. Uhlíř. Charakter Čádův a Krejčího byl různý; i jejich poměr k veřejným otázkám nebyl stejný, ale dovedli se kupodivu shodnout v redakci a nepamatují ani ze zákulisí ani jediného případu, kdy by se byli dostali do osobních nesnází, ačkoli si někteří odpůrci libovali, stavěti tyto dva muže proti sobě. Čáda nevystupoval bojovně a proto byl veřejností šetřen;

útoky se soustřeďovaly proti Krejčímu. Z toho důvodu Česká mysl, tam kde vystupovala bojovně, stala se orgánem profesora Krejčího. Česká mysl se stala šířitelkou filozofie u nás; kolem ní se soustřeďovali spisovatelé nejrůznějších směrů: Ot. Hostinský, Oldř. Kramář, R. Dvořák, Arn. Kraus, Ed. Babák, Arne Novák, Ant. Papírník, atd. atd. a ovšem, celá mladší generace filozofická.

Zájem o filozofii byl na začátku tohoto století u nás živý; zmínil jsem se však už potom, jak nebylo jasno o tom, co je filozofie. Prof. Krejčí byl od začátku pro filozofii »vědeckou« a odbornou. Vědeckost je také v programovém prohlášení prvního ročníku České mysli, a jak Čáda tak Krejčí stáli za ní po celý život. Vyložím později, co znamená vědeckost ve filozofické soustavě Krejčího; v praxi však Krejčí chápal filozofii tak široce, že se do ní vešel celý kulturní život. Byl filozofem na př. Nietzsche? Tehdy si kladli takovou otázku a těžko nalézali odpověď. Kde je hranice mezi filozofií a vědou u Lombrosa, Taina, T. H. Huxley? Mezi poezií a filozofií u Goetha? Mezi dějepiscectvím a filozofií u Carlylea? Tato nejasnost ve vymezení filozofie byla dědictvím romantiky, kdy filozof byl prorokem a básníkem, a kdy Schelling i ševce Jak. Boehma prohlášoval za filozofa. Pozitivismus tuto náladu jen povrchně změnil, učiniv z filozofů »přírodovědce«; v praxi tedy byl filozofem muž upřímně a hluboce myslící. I u nás tato nejasnost vládla. Stojí za to prohlédnouti, jak Masaryk v Konkrétné logice zápasí o vymezení filozofie a jak okolí Masarykovo zápasí o jeho ocenění: je snad sociologem či filozofem? Je jeho studie »Moderní člověk a náboženství« filozofií či náboženstvím? Není to zajímavé, že je těžko Masaryka, muže tak kritického, výrazného, určitého ve svých projevech, zařaditi do určitého filozofického směru? Pozitivist? Novokantovec?⁵⁾ Je realizm filozofické učení či jen metoda? Tato nejasnost je pro dobu rozkvětu pokrokářství příznačná. Kdo vlastně tehdy nebyl pro nás filozofem, jestliže filozofy byli Frant. Matouš Klácel, John Ruskin, Dostojevský, Otakar Březina? Doba kladla důraz mnohem více na originalnost a na praktické uplatnění teorií, na přesvědčení, než na soustavnost a propracovanost teoretickou.

V tomto prostředí rostl filozof Krejčí, tato nejasnost se odráží i v jeho zápasech v České mysli. Jeho zájem byl ku podivu široký: metafyzika, psychologie, poezie, divadlo, estetika, jsou některé z oborů, kterých se dotýkal ve svých posudcích; výtka, že by byl

⁵⁾ Kachník a Zába jej počítají k pozitivistům (Historia philos. 1909 a Überweg 1909); po spise Rusko a Evropa byl prohlašován za novokantovce.

jeho literární zájem příliš úzký, je nedorozumění. Ovšem, kde byly hranice jeho filozofie?

Jak se na pokrokáře sluší a patří, měl zájem politický. Už v N. Bydžově jako středoškolský profesor měl nepříjemnost s úřady pro jakýs projev proti mladočeskému poslanci Heroldovi, tehdy všemožnému. V Praze byl jedním ze sloupů realizmu a v pokrokové straně rád se exponoval pro směr radikální. Za války uveřejnil v České myslí článek o »právu malého národa na existenci«, který vzbudil pozornost. V druhé polovici války, když se probudilo poněkud politické myšlení, založil s několika radikálními přáteli týdeník »Česká demokracie«; vstoupil pak do strany Československých socialistů a hájil v ní levý směr; byl také členem Národního výboru, pak senátorem a předsedou Ústřední školy dělnické. Redigoval odborný časopis československých socialistů »Budoucnost« a spolupracoval na novém programu této strany.

Tato účast filozofa na politickém životě je příznačná pro pokrokáře. Co však je tato filozofie, která chodí po politických schůzích a píše referáty o divadelních představeních? Krejčí se pokoušel mnohokrát definovat tuto svoji filozofii. V duchu nálady, o níž tuto jednáme, s nedůvěrou hleděl na odborníky ve filozofii a na uznané auktority. Svých filozofických hrdin nehledal mezi nimi. Co je mu Aristoteles, Plato, Descartes, Leibniz? Jeho filozofy jsou Tolstoj, Nietzsche, D. F. Strauss, H. Spencer. Jednou vypočítává hlavní filozofy německé, v té době uznávané. Jsou prý to: Schopenhauer, Feuerbach, M. Stirner, Nietzsche, Ed. Hartmann — samí outsiders, ani jeden veliký systematik!⁶⁾ A třeba doporučoval filozofii »odbornou«, Krejčí odsuzoval filozofii »učenou«, »profesorskou«, stavě ji »proti filozofii pravé, té živé, životné, která nebéře problémy z abstraktních schémat, nýbrž z plnosti života, která není určena jen pro škamna, zkoušky a knihy, nýbrž pro život a k tomu, aby se podle ní žilo, která nedělá se k vůli univerzitní kariéře a z povinnosti úřední, nýbrž je výrazem vnitřní potřeby tak jako tvoření umělecké.«⁷⁾ Taková slova velmi charakterizují tehdejší naši myšlenkovou náladu. V této náladě Krejčí psal, když opět a opět prohlašoval Tolstého za filozofa. Že Tolstoj byl filozofem, bylo tehdy samozřejmo. Krejčí psal o něm aspoň třikrát; věnoval mu kapitolu ve »Filozofii přítomnosti« a dlouhou vzpomínku při oslavě osmdesátin Tolstého a napsal rozbor jeho učení, když Tolstoj zemřel. Co lákalo českého odborného filozofa, abstraktního logika k tomuto světové-

⁶⁾ Volné listy o nynější filozofii Č. M. I.

⁷⁾ O Masarykově filozofii Č. M. 1910, st. 101.

mu umělci, anarchistovi a náboženskému primitivovi? Vytýká se prý Tolstému, píše Krejčí, že není filozof. Ale »Tolstého mravní názory, které jsou jen důsledky zásady humanity, ideje lásky všelidské, jsou opřeny důvody rozumovými, mají hluboký myšlenkový základ, jsou výsledky názoru na svět, který se v něm vytvořil a ustálil dlouhou prací . . . názor na svět, který je do hloubi promyšlen a výrazem nejvlastnější podstaty Tolstého, a jenž má filozofickou cenu jako kterýkoli systém slavených filozofů západoevropských. Tolstoj má filozofii a je filozof.«

Slyšíte z tohoto úsudku tutéž náladu jako z úsudku Lad. Hofmana o Nietzschevi. Pokrokáři z let devadesátých by byli podepsali všichni takto odůvodňovaný úsudek a takto by byli měřili pravého filozofa. Jistě by byli souhlasili i Drtina i Masaryk. Snad by byl trochu protestoval Čáda, ačkoli jen proto, že žádal od filozofa školskou učenost. Mně samému se tehdy toto stanovisko, že Tolstoj je filozofem, protože je hluboký a upřímný, velmi líbilo.

Stojíme ještě dnes na tomto stanovisku devadesátých let a počátku tohoto století? Je nám pořád ještě kriteriem filozofičnosti všelidskost zásad, odůvodňovaných rozumově, světový názor důsledně promyšlený? Předpokladem jeho mlčky přijatým je, že filozofie roste ze samé podstaty jednotlivcovy, jsouc nejupřímnějším projevem jeho duše. Ale, kde je potom rozdíl mezi filozofií, uměním a náboženstvím? Kde zůstávají »dějiny filozofie«? Pro dějiny filozofie, pro navazování na filozofickou minulost myslitelé z konce předešlého století měli málo smyslu a Krejčí v tom šel za nimi. Jeho problémy nejsou zatíženy historičností; jsou to pokusy najíti poslední pravdu, ale danou dnes a prostou ohledu na řešení dřívější. »Filozofie je to myšlení,« praví Krejčí,⁸⁾ »které hledí proniknouti k poznání podstaty světa, tak zní nejkratší definice, jež se může obměniti ve znění: filozofie je myšlení o transcendentnu. Obor filozofie se tedy omezuje, hledíme-li k běžnému ponětí, na to, co bylo pokládáno za obor metafyziky.« »Slovem, filozof musí viděti vpřed, musí uhodnouti, vycítiti, co nelze vypořadovat a vyeksperimentovat, jako básník, jako umělec, od něhož se liší jen formou, kterou své ideje podává.«⁹⁾ V těchto definicích schází jeden velice podstatný rys filozofie: jsouc duchovědou, nutně se opírá o filozofickou minulost; filozof může tvořiti své poznatky j e d i n ě na základě kritického zpracování těch filozofických poznatků, které vytvořili filozofové předchozí. Toto respektování práce minulé, které teprve filo-

⁸⁾ Volné listy, Č. M. I., 194.

⁹⁾ Volné listy Č. M. I., str. 35.

zofa činí odborníkem, minulé století rádo přehlíželo — a proto tolik zdůrazňovalo originálnost, hloubku, upřímnost, proto těžce hledalo hranici mezi filozofií a diletantstvím.

V souvislosti s tímto výkladem o Krejčího pojetí filozofie si připomeňme jeho činnost ve Filozofické Jednotě. Byl dlouhá léta předsedou tohoto spolku, nikterak velikého. Návštěva desíti osob na jejích schůzích dokonce nebyla výjimečná a vliv na veřejné mínění nebyl revoluční. Jak vésti takový spolek? Na odbornou filozofii bylo málo pracovníků a vedení spolku zase nechtělo se utápět v diletantství. Přes obtíže, které odtud vyrůstaly, prošli školou Filozofické Jednoty osobnosti nikoliv bezvýznamné. Filozofická Jednota bývala jakýms přechodem od vědeckého působení na univerzitě k veřejnému působení. Skrze univerzitu Krejčí také filozoficky velmi působil. Neuvědomujeme si snad, kolik žáků prošlo jeho přednáškami a jeho seminářem, žáků, kteří někdy šli pak svojí cestou, ale na nichž vždycky pak byl znáti vliv pozitivizmu. Blízko mu stáli Ot. Zich, Gust. Tichý, z části Ant. Uhlíř; jeho žáky byli V. Dyk, K. Čapek a všichni snad naši mladší filozofové. Pro některé tehdejší studenty byl Masaryk příliš těžký; zvláště jeho stanovisko k náboženství se zdálo mládeži nepřijatelné; pro takové pak byl srozumitelný a prostý Krejčí útočištěm. Ed. Beneš vzpomíná, jak poslouchal Krejčího a užíval jeho argumentů proti Masarykovi.¹⁰⁾

Vraťme se však ke Krejčího pojetí filozofie. Krejčí je první český filozof, který se postavil za jeden daný filozofický systém a ten jako systém hájil celý život. I jiní čeští myslitelé se ovšem dají filozoficky zařaditi: A. Smetana jako Heglovec, Amerling jako Schellingovec, Purkyně jako naturfilozof, Lindner jako Herbartovec, Mareš jako romantik; u těchto mužů však směr myšlení tvořil se pouze jakoby mimoděk v jejich literární a vědecké praxi; žádný z nich není uvědoměným a soustavným stavitelem jednoho filozofického směru. Krejčího pozitivizm není však jen formou myšlení tohoto spisovatele; je to jeho učení, princip, systém! V době Krejčího bývalo zvykem posmívati se systémům, ale neprávem. Opravdová filozofie konec konců je teorie, nikoli prakse; je logickou soustavou poznání a tedy je systematická a musí míti jeden základní princip, který ji celou uvědoměle proniká. Bylo tomu tak od počátků řecké filozofie až do Kanta a bude tak vždycky. I je zásluhou Krejčího, že se odvážil postavit se za jeden směr a nést odpovědnost za jeho důsledky. V tomto ohledu lze mluvit i o pokroku Krejčího nad Masaryka. Byť i Masarykova filozofie byla hlubší a vliv-

¹⁰⁾ Č. M. 1910, str. 212. Několik slov o Masarykovu vlivu na mládež.

nější, byla příliš aktualistická, příliš nedogmatická a pro praxi někdy nedoceňovala teorii. Vzpomeňme jen, jak Masaryk jakoby nerad uznával, že je profesorem filozofie, jak připomínal, že v mládí chtěl být diplomatem a jak o profesorství mluvil jako o kantorství. Nechtěl si měl k tomu sebe více důvodů: význam filozofie jako soustavné teorie ustupoval pod dojmem tohoto názoru do pozadí před jejími praktickými důsledky. Krejčí vzal na sebe odium dogmatickosti — nutné odium, a tak pomáhal připravovat porozumění pro filozofii jako samostatný obor myšlení.

Nebudu srovnávat pozitivizm Krejčího s jinými systémy filozofickými; psal jsem o této věci jinde. Pozitivistické hnutí bylo po romantice nejsilnější myšlenkové hnutí a ovládlo celý svět: Francii, anglosaské země, Jižní Ameriku, Čínu, Německo, socialistické Rusko. Stálo za to, toto hnutí hájiti u nás. Rozeznávejme na pozitivizmu Krejčího metodu a obsah. Metodou Krejčího je d e d u k c e, rozuměj, nikoli objevování a popis faktů, nikoli snaha postihnout plastickou mnohotvárnost skutečnosti; nýbrž Krejčí si ustanovuje jisté základní předpoklady, z nichž pak syllogisticky vyvozuje důsledky. »Prvním požadavkem vědeckého postupu,« píše prof. Krejčí, »jest, vycházet od zkušenosti... Co nazýváme daty zkušenosti nebo fakty, j s o u t a k o v é s o u d y«... V této zkušenosti musí psychologie míti svůj *raison d'être* a základy své vědecké teorie; mimo zkušenostní, metafyzické a náboženské předpoklady jsou ze základů jejich vyloučeny.«¹¹⁾ I není Krejčího psychologie vystavena na elementárních, pozorovaných faktech, které vědci sbírají, seřazují a klasifikují, prohlubující jejich poznání dalším rozbořením, nýbrž její východisko je p ř e d p o k l a d z a s p r á v n ý u z n a n ý a její metodou je dedukce jistých obecných pojmů z tohoto předpokladu. Krejčí není pozorovatel ani popisovatel; vidět, vystihnout, charakterizovat nebylo nikdy jeho cílem. Kdo hledá u vědce pronikavý pohled do studovaného materiálu, bude Krejčím zklamán. Proto Krejčí neustanovuje ani přesné hranice mezi »faktem« a »hypotézou«; psychofyzický paralelismus je brzo jedno, brzo druhé; je to fakt, protože je p r ý s p r á v n ý, a je to hypotéza, protože je to předpoklad. Proto má logika takový význam ve filozofii Krejčího: tam, kde jiný filozof nemůže přijmout názor, protože se mu zdá být odchýlný od skutečnosti, Krejčí se vzpouzí proti jeho nesprávné dedukci. Mezi profesorem Jos. Králem a Krejčím vznikl jednou spor o původu náboženství. Král tvrdil, že p r ý vzniklo jednak z ožívání a oduševňování přírody, jednak z ctění předků. Naproti tomu

¹¹⁾ Č. M. 1912, str. 39.

tvrdil Krejčí, že náboženství vzniklo jen ze ctění předků. Proč? Svědčí snad fakta pro tuto teorii? »Postulát ten(!) vyplývá z p o d s t a t y i n d u k c e, která tvoří podstatu metody srovnávací, kterouž jedině lze problém o původu náboženství řešit.«¹²⁾ Odtud také pochází Krejčího schema filozofického myšlení lidského, jež se prý dá rozdělit ve dvě skupiny, »idealizm« a »pozitivizm«; každého filozofa lze prý zařadit do jedné nebo do druhé. Co rubrik a cizích jmen potřebují jiní filozofové, aby pojmenovali a klasifikovali směry filozofické! Krejčímu stačí dvě, dedukované z principu o poznatelnosti transcendentna. Transcendentno je poznatelné: idealizm; není poznatelné: pozitivizm, a všichni filozofové nechť se do tohoto schématu vejdou. S tím souvisí, že Krejčí nemá smyslu pro historii filozofie; jest vedlejší, že se v žádném článku tímto oborem nezabývá; ale jeho metoda (a to byla z velké části metoda jeho doby) ho nepřivádí k myšlence, že by se slušelo, pozitivizm navazovati na starší filozofické projevy domácí anebo cizí. V tomto ohledu Masaryk nebyl pozitivistou: jeho hledání předků pro vlastní ideály, jeho navazování na Havlíčka, Palackého, Husa jest diktováno potřebami ducha, kterých Krejčí v praxi nikdy neuznal.

Deduktivní metoda dráždila odpůrce Krejčího; nemajíce pro ni porozumění neviděli, jak Krejčí mnoho studoval, jak se snažil být všestranný a spravedlivý k různorodým směrům; neprávem viděli u něho jen schema prázdné obsahu. Nebyla to snad jen osobní vlastnost Krejčího: tato deduktivnost byla v podstatě pozitivizmu té doby, zvláště pozitivizmu německého. K. Marxovi se dnes vytýká tatáž věc, že své pojmy neodpozoroval ze skutečnosti, nýbrž jen odvozoval z filozofických předpokladů a také Ernst Haeckel byl v tomto smyslu schematický a deduktivní. Je to vlastnost doby, přerušivší všechny styky s minulostí (aspoň v teorii); věřilo se, že moderní světový názor musí býti od základu nový. Tato deduktivnost měla jednu přednost: vedla k jasnému formulování vlastního stanoviska. Krejčí patří k těm milým spisovatelům, kteří hned a všude přiznají barvu. Krejčího jasnost dráždila ty, kteří nemají té vůle k určitosti a rozhodnosti. Vzpomeňme zápasů, které Krejčí míval. Měl mnoho polemik; jednu dobu bylo na něho útočeno velmi prudce. Podnětů k tomu bylo dost; byl členem eksponované politické strany a každá úhona, která mohla býti dokázána jemu, byla zbrání proti straně. Byl obráncem Masarykovým a někteří nemožouce trefit Masaryka přímo, stříleli na Krejčího. Jeho teorie nebyly opatrně zaklauzulovány a byly tak prosté, že bylo lehké proti

¹²⁾ Č. M. IV., str. 390.

nim psáti. Ukázaly se i nedostatky věcné. Zvláště však Krejčího chuť k polemice způsobovala, že se proti němu obraceli. V tom ohledu Krejčí neznal zásady »minima non curat praetor«, ani zásady, že se na útoky jistého druhu neodpovídá. Polemiky Krejčího jsou však tak jednoduché a jdou tak k věci jako všechno jeho spisování, ačkoli nejsou zvláště zdvořilé. Nikdy však Krejčí nevybočuje z hranic daného sporu; nikdy nepodniká polemiku z jiného důvodu, než aby svoji zamilovanou teorii obhájl. Překvapilo mne, jak se Krejčí dovede společensky až příliš lehce shodnout s lidmi, s nimiž vědecky stál v boji na život a na smrt. Souvisí snad i to s jeho deduktivním chápáním vědy? Ale v polemice Krejčí neklíčkuje, neschovává se, nediplomatizuje. Mně se tato vlastnost Krejčího velice líbivala.

Když jsem takto letmo pojednal o metodě Krejčího, obrátím vaši pozornost k obsahu jeho učení. Pozitivisté, jak známo, se odřikají metafyziky. Krejčí nebyl v tomto ohledu tak rozhodný jako francouzští zakladatelé pozitivizmu; zvláště s počátku by byl dovolil metafyziku, ale na induktivním základě.¹³⁾ Zdá se, že v tom ohledu působil na něho Spencer. Ale rozhodně šel za pozitivizmem ve své základní tézi o nepoznatelnosti transcendentna. Učil, že »poznání naše je omezeno jen na jevy a podstata jsoucna, absolutno, transcendentno nás zůstane navždy tajno.«¹⁴⁾ »Transcendentno je nepoznatelno a světový názor je budovati s vyloučením transcendentna.«¹⁵⁾ To jest východisko a základ pozitivizmu Krejčího. Jest to téze poněkud dogmatická a vymezuje pozitivizm spíše jen heslovitě; nedává nám zvláště návod, jak poznati pozitivistické sklony u lidí, kteří se teoreticky prohlašují proti pozitivizmu a proti jeho dogmatu, a poznati, že nejsou všichni opravdovými pozitivisty, kteří odřikají formuli o nepoznatelnosti transcendentna. Pozitivizm zajisté není jen heslo; jsou to tendence, vedoucí ideje, metoda, a jest třeba v každém případě vyšetřovati, pokud se kdo ideálu pozitivistickému blíží. Mně aspoň se zdávalo, že mnozí z těch, kteří proti pozitivizmu Krejčího bojovali a které on prohlašoval za idealisty, sotva překročili hranice pozitivistického myšlení.

Co je však ono záhadné »transcendentno«, o němž pozitivista nesmí nic vědět? Poznání transcendentna je prý »poznání nadsmyslna, proniknutí k podstatě světa, kozmu, jsoucna, přírody, člověka.«¹⁶⁾ Rozumějme tomu tak, že toto transcendentno je a že filozof

¹³⁾ Rozhl. psychol. Č. M. I., 42.

¹⁴⁾ Č. M. 1907, str. 245.

¹⁵⁾ Č. M. 1913, str. 225.

¹⁶⁾ Filoz. posledních let, str. 6.

se smí o ně zajímat; jen »poznat« je nesmí. Krejčí v ě ř í v trans-
cendentno a tato víra je dokonce východiskem jeho filozofování;
jen zapovídá pokus, chtít o něm něco vědět. Jinak však »pozitivism
má také svoje monon, má také jedno jsoouco, a to je právě trans-
cendentno: nepoznatelné jsoouco, které se kryje za světem jevů, za
skutečností relativní, a které se našemu vědomí projevuje v dvojí
tvářnosti jako svět vnější a svět vnitřní... Toto jsoouco není ani
hmota ani duše ani energie ani síla, je to prostě něco, neznámé,
nevyzpytatelné něco.«¹⁷⁾ Ve středověku nemluvívali scholastikové
někdy jinak; metafyzická povaha se ani z pozitivisty nedá vyhnat!
Aby bylo jasno o tomto vztahu k scholastice, přečteme si i jak
Krejčí pokračuje ve své úvaze; ptá se: »má pozitivizm Boha?« a
odpovídá, že prý má. »A tím Bohem je právě to nevyzpytatelné
transcendentno.« Co potřebuje metafyzik ještě víc?

Ve smyslu pozitivizmu své doby učí Krejčí, že prý na počátku
náboženství se domnívalo, že dovede nás poučit o transcendentnu;
potom jeho úlohu převzala filozofie; moderní věda se však vzdává
vůbec poznatelnosti transcendentna a chce se omezit na poznání
jevů. A tak prý pozitivizm usiluje o jednotný názor na svět na zá-
kladě jen vědeckém s vyloučením transcendentna, nepřipouštěje ji-
ného poznání než skrze rozum a smysly.

Od čtyřicátých do osmdesátých let předešlého století udržovala
tato filozofie myslící Evropu v napětí. Krejčí ovšem věděl, že kon-
cem století sláva její minula, ale nevzdával se. Spis »Filozofie po-
sledních let před válkou« je pokusem ubrániti pozitivizm proti
vzmáhající se reakci proti němu. »Také u nás se vzdouvá vlna idea-
lizmu,« píše tam Krejčí.¹⁸⁾ Po mém soudu ostatně tato vlna reakce
proti pozitivizmu nebyla tak veliká, jak soudil Krejčí; myslím, že
i v Bergsonovi, nehledě ani k pragmatistům, bylo příliš mnoho po-
zitivistických myšlenek a také u nás bylo v té době pozitivizmu víc,
než by se dalo podle hesel soudit. Ale ovšem, začátek reakce proti
pozitivizmu tu byl a reakce ta se rozvíjí dál a dál.

Pozitivizm vedl Krejčího k zájmu o náboženství. Už jako stře-
doškolský profesor začal psát ve stylu pozitivistů »o původu nábo-
ženství« a později v každém ze svých spisů se náboženstvím obíral.
Bylo to pro pozitivistu pochopitelné. Jestliže je náboženství stup-
něm ve vývoji přesného myšlení, je třeba tento stupeň filozofovi
znát a překonat. Za nálady, jaká vládla, bylo pochopitelné, že se
Krejčí postavil proti obráncům církve; sblížil se s Volnou myšlen-

¹⁷⁾ Filoz. posledních let, str. 53.

¹⁸⁾ Str. 225.

kou a stal se vynikajícím jejím předákem. Volná myšlenka byla bojovnou organizací, státu tehdy málo vítanou. Založena byvši r. 1880 tehdejšími předáky materializmu a pozitivizmu v Bruselu, začala se šířit po Evropě. U nás vznikla nejprve jako »Sdružení bezkonfesijních Aug. Smetana« r. 1903 a r. 1907 uspořádala v Praze kongres a prof. Krejčí měl na něm zahajovací řeč. Byl to tehdy odvážný čin od mimořádného profesora. Teoretické základy Volné myšlenky byly pozitivizmu Krejčího blízké; odstranit náboženství z veřejného života nebylo proti jeho přesvědčení. Krejčí ostatně už před tím chtěl přistoupit k »Ětickému hnutí« založenému r. 1894 v Rakousku, které mělo podobné cíle, ale bylo podstatně umírněnější. Tyto tendence vedly také Krejčího k tomu, že řídil český překlad spisů Aug. Smetany a vydal brožuru o D. F. Straussovi, která byla tehdy konfiskována.

Krejčí ztotožňoval náboženství s teologií a teologii s filozofií špatně pochopenou. »Náboženství, věda a filozofie, jakožto části myšlenkového vývoje, mají společné to, že jsou vědění, že jsou, pokud máme jen psychologickou stránku na zřeteli, činností poznávací, jejímž cílem je pravda, t. j. poznání, shodující se se skutečností.«¹⁹⁾ Stačí přijmouti tuto premisu a máte celé stanovisko Krejčího dané: je-li náboženství vědění, pak ovšem je věda vědění lepší, a k čemu tedy náboženství? »Víra« pak není nic jiného než »princip poznání«; je to víra v čerty, v zázraky a v dogmata; víra pak je spoléháním na auktoritu, kněží jsou pak strůjci víry. Člověk se proti nim právem vzbouřil, opřel se o vlastní rozum — a tak povstala filozofie. »Kdo věří,« píše Krejčí, »nemůže vlastně filozofovat, filozofie je mu zbytečná; neboť maje ke všem otázkám, jichž souhrn tvoří názor o světě, odpověď apodiktickou ve svém náboženství, nemusí po té odpovědi pachtit a může jako beatus possidens klidně přihlížet, jak si jimi lámou hlavu...«²⁰⁾ To bylo tehdy všeobecné přesvědčení, které vyjadřovaly jak projevy Masarykovy tak agitace mladých radikálů protináboženských. To byla filozofie protiklerikálního hnutí, nejdůležitějšího to našeho kulturního hnutí před válkou; toto hnutí dávalo naší filozofii takový význam: filozofie měla nahradit náboženství, filozofové měli teď být vůdci lidu. Proto názory Krejčího měly velkou ozvěnu; zvláště učitelstvo tehdy rádo poslouchalo toto odsuzování »víry« ve jménu vědy. Než i tu překvapuje snášenlivost Krejčího. V novinách se prudce polemizovalo, ale Krejčí se při tom v redakci České myslí snesl s Čádou, o němž bylo

¹⁹⁾ Filoz. přítomnosti, 4.

²⁰⁾ Volné listy, Č. M. I., str. 91.

známo, že je věrným katolíkem. Moravský katolický spisovatel filozofický, dr. Jos. Kratochvíl, přinášel v České Mysli úvahy a Krejčí psal o jeho spisech posudky nikoli nepřívznivé.

Také v etice Krejčí byl ovšem pozitivistou. Pozitivisté si řešili poměr k etice dvojm způsobem. Jedni, typu Renanova, jsou v podstatě estéty, lidmi, kteří pokládají nazírání, nezaujatý popis, líčení, za vlastní smysl vědy a tedy i filozofie a pozitivizmu. Tito pozitivisté se o etiku buďto vůbec nestarali, anebo ji pokládají za sociální zjev, který se dá tak nezaujatě popisovat jako na př. sociální instinkty mravenců. Etika je u nich odosobněna. Druzí pozitivisté jsou bojovní a pokládají pozitivizm za program, ve jménu kterého je nutno útočit na zaostalé náboženství a z jeho vlivu vymanit etiku. Tito pozitivisté pak kladou na etiku důraz, držíce se jí tím pevněji, čím více odmítají náboženství. Masaryk ukazoval na to, jak doba po Kantovi si váží etiky právě proto, že ztrácí smysl pro náboženství.

F. Krejčí patří k tomuto druhému typu pozitivistů; býti pouhým divákem na světě se přičilo podstatě českého pokrokářství. Není jako Masaryk kazatelem nových hodnot etických; v konkrétních otázkách etických si není dosti jistý, a kritik by našel asi dosti příležitosti k námitkám i se stanoviska pozitivistického. Ale Krejčího program je jasný: chce etiku pozitivisticky odůvodnit, t. j. odvodit ze základních poznatků vědeckých a osvobodit od náboženství; v této noetické práci je její pravda. Pravda, i tak etika pozitivistická, naráží na nepřekonatelnou obtíž: pozitivista, jsa deterministou, uznává, že svět běží jak běží, ať si člověk myslí o něm co chce; etik však musí chtít reformovat svět a protestuje proti danému běhu věcí. Jak najíti z tohoto dilematu východisko? Krejčí s tímto rozporem neustále zápasí; na jedné straně chce míti etiku jako vědu, která popisuje, na druhé straně by rád uznal etiku, která předpisuje, co je správné. Následující věta ukazuje celou obtíž tohoto zápasu: »Etika na empirii založená, metodou vědeckou postupující, vyzkoumá vývoj mravní až po jistý stupeň, ukáže, co na tom stupni, nejvyšším posavad, je vůdčí hvězdou jednání lidského, a to právě musí být normou pro každého.. Když se na př. ukáže takovýmto postupem, že nejvyšší stupeň mravnostního vývoje je humanita, bude tím samým všechno jednání, které se humanitě přičí, cejchováno za nemravné (antisemitizm).«²¹⁾ Není třeba mnoha slov na důkaz, že tímto způsobem dilema není odstraněno: kdyby celý svět se vyvíjel k nějaké metě, f a k t vývoje není odůvodněním pro mravnost tohoto cíle. Na relativizmu se etika založit nedá — a po-

²¹⁾ Volné listy. Č. M. I., 259.

zitivizm je nutně relativistický. Kdo však si byl tehdy vědom nedostatků etického relativizmu? Kolik lidí si je vědomo dnes těchto nedostatků?

Nejvlastnějším oborem Krejčího byla psychologie. Abychom pochopili jeho stanovisko, vzpomeňme na dobu, v níž jeho učení rostlo. Byla to doba, kdy svět věřil, že teorie světem vládne a že člověk se svými individuálními zájmy je jen konkrétní aplikací jistých teoretických předpokladů. Psychologie byla v té době pokládána za konkrétní aplikaci abstraktních teorémů fyzikálních a biologických. W. Wundt byl vůdcem tohoto směru, který přezíral živé projevy duševního života a skutečné potřeby duševní, nedbal skutečného pozorování konkrétního duševního života; za psychologii vědeckou byly pokládány spekulace, existuje-li duše či nic, jak smířit subjektivnost s objektivností, jak vyložit počítky z chvění nervů atd. Jestliže tedy Krejčí opět a opět ukazuje na vědeckost své psychologie, neznamená to, že by jeho úmyslem bylo popisovat mnohotvárný duševní život, klasifikovat jeho projevy a vystihnout jejich vztahy. Vědecká psychologie Krejčího je tedy stejné podstaty jako Herbartova, jenže má jiné »stanovisko«, pozitivistické. Zkusím znázornit tuto metodu Krejčího na příkladě. Uvažuje jednou o otázce, jak pochopit podle psychofyzického paralelizmu, co se děje s člověkem, když si myslí slovo Bůh. Je možno se tak ptát a odpovídat na př., co si různí lidé pod slovem Bůh myslí, anebo hledati v literaře doklady, anebo studovat, jaké duševní projevy vybavuje pomyšlení na Boha — vůbec šlo by o empirické studium s empirickými výsledky. U Krejčího jde však o deduktivní problém, jak formulovat onu otázku podle základních tézí psychologických: slovem Bůh prý člověk reaguje na popudy a představa Boha je výsledkem mnohanásobných reakcí.²²⁾

Psychologie Krejčího je věda dedukovaná z několika nejvyšších principů, k nimž Krejčí počítá: f e n o m e n á l n í d u a l i z m, p s y c h o f y z i c k ý p a r a l e l i z m, t r o j s t r á n k o v i t o s t d u š e v n í h o d ě j s t v í. Jsou to vesměs spekulativní téze, ale ovšem jsou to základní postuláty psychologie pozitivistické. Fenomenálním dualizmem rozumí Krejčí »fakt«, »datum empirie«, t. j. jak už víme, předpoklad, že jest základní rozdíl mezi zjevy duševními a tělesnými, který se nikterak nedá překlenout. Psychofyzický paralelizm pak učí, že »duševní není jinak dáno než v průvodu hmotného. Kde

²²⁾ Č. M. 1912, str. 261.

je duševní, tam je i hmotné. Každý jev duševní má svůj korelát, t. j. jen jemu odpovídající hmotný korelát«. ²³⁾)

Trojstránkovitostí se rozumí, že na obsazích vědomí je rozeznáváti jejich stránku obsahovou, snahovou a vědomí libosti a nelihosti, jakožto koreláty senzitivnosti, motoričnosti a převodu senzitivního podráždění v motorické. Tyto tři stránky jsou vždycky spojeny a nelze oddělovati jednu od druhé.

Z těchto psychologických předpokladů Krejčího nejvíce diskuse vzbudilo učení o psychofyzickém paralelizmu. Krejčí se domníval, že touto teorií je zabezpečena vědeckost psychologie a byl v tom zajedno s velikou většinou psychologů své doby, počínaje ovšem G. Th. Fechnerem. Krejčí se domníval, že tím, že převedl psychické dějství na hmotné, mohl je kontrolovat změnami tohoto hmotného dějství a tak je jaksi držet v ruce. Tuto je nejméně vhodná příležitost k diskusi o psychofyzickém paralelizmu, ale je třeba se potud o něm zmínit, pokud je třeba pochopit stanovisko Krejčího. I psychofyzický paralelizm je u Krejčího pouhou dedukcí z jistých základních předpokladů a není to popis skutečného dějství. Teprve na jeho základě má se pozorování a experimentování díti. Krejčí také nás ujišťuje, že tato teorie nemluví snad o působení hmoty na duši, ani o působení duše na hmotu; jde právě jen o paralelizm, o to, že dějství hmotné a duševní jdou rovnoběžně vedle sebe. Znázorníme-li si tento předpoklad analogií, postihneme jeho dosah. Astrologové se domnívali, že změny na obloze a změny v životě člověka jsou paralelní a z tohoto astronomicko-životního paralelizmu vyvozovali pak svoje metody astrologické. Jejich teorie měla jednu správnou premisu: že ke každému zjevu na obloze přísluší určitý zjev na zemi. To lze apriori tvrdit a nikdy nebudeme desavouováni skutečností. Obtíž nastane teprv, když se odvážíme tvrdit, že studiem hvězd se něco dovíme o osudech lidských, že tedy zákon o střídání konstelace hvězd je týž jako zákon o střídání osudů lidských. O podobnou věc jde i v psychofyzickém paralelizmu: je možno, že změny na těle a změny na duši si nějak odpovídají, ale otázka jest, zdali zákonitost světa fyzického je zákonitostí světa duševního. Dnes se už neodpovídá na tuto otázku tak jako v 19. století; psychofyzický paralelizm nemá dnes toho významu, jaký míval v letech, když Krejčí začal vědecky pracovat.

Psychofyzický paralelizm je teorie světového významu, podřídívší si celou světovou psychologii v druhé polovici předešlého století. A Krejčí tuto teorii nepodával jako interesantní nápad, nýbrž

²³⁾ Č. M. 1912, str. 43.

postavil se za ni celou svojí auktoritou. Je to po prvé v české filozofii, co určitá teorie je takto jasně a rozhodně hájena. Není ovšem českým objevem, ale není to jen odlitek cizí myšlenky, nýbrž je to učení Krejčího, jeho životní vyznání, základ jeho teoretizování a je to i střed, na něž mířily útoky jeho odpůrců. Jestliže česká psychologie znamená víc než jen potíštěný papír a než jen řadu osob, které napsaly to nebo ono, jestliže česká psychologie znamená české myšlení o psychologii, důsledné, pak Krejčí zavedl k nám psychologii jako vědu.

Takový je obraz filozofického působení profesora Fr. Krejčího, jak stojí před mýma očima. Hleděl jsem vám jej vylíčit bez nadnášení; hleděl jsem býti jak jen možná objektivní, abyste viděli Krejčího, jaký opravdů jest. Vylíčil jsem vám působení muže, který se s opravdovostí vrhl do našeho pokrokového života v devadesátých letech; který dal těmto ideálům, v podstatě politickým, výraz filozofický. Nebál se praktických důsledků svého učení; byl vlastním naším filozofem pozitivizmu: to, čemu všichni věřili, ale netroufali si postaviti za zásadu, Krejčí postavil za princip filozofický, navázav jej na světové tehdejší učení. Našel mnoho nadšených našich lidí pro svoje učení a rozšířil podstatně zájem o filozofii. Jeho učení o náboženství překonaném vědou, jeho široké pojetí filozofie, jeho psychologie a zvláště jeho pozitivizm se staly kapitolou našich kulturních dějin. Dnes, když je prof. Krejčímu sedmdesát let, je pochopitelno, že se mnohé věci formulují jinak, než jak je formuloval druhdy on sám; život nestojí a také filozofie pokračuje. Ale mohu směle ukázati na Krejčího jako na krásný příklad našim mladým adeptům vědy. Jak suché a abstraktní se zdají býti poučky o trojstránkovitosti duševního dějství, nauka o psychofyzickém paralelizmu a dnes i celý pozitivizm! A hle, tu je vědec, který jim věnoval život a bojoval za ně před celým národem; a výsledek je, že jeho učení proniklo až do národní školy, že se všechna inteligence zajímala o psychofyzický paralelizm a že dosud odevšad ještě slyšíme ozvěnu jeho volání, že věda překonala prý náboženství. Tento úspěch učení Krejčího je posílením pro nás všechny, kteří věříme ve svoji práci. Proč by se nepodařilo dnešním mladým lidem, co se tuto podařilo profesorovi psychologie? Získat skoro všechno učitelstvo, zaujmout politiky, býti vůdcem filozofického myšlení, vtisknouti době svůj ideál? Takový je úspěch muže, jehož sedmdesátiny dnes oslavujeme; takový je příklad, který Krejčí dává těm, kteří přijdou po něm.
